

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ Δ.Ε.

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
(Κ.Ε.ΕΠ.Ε.Κ.)

Ε' Πανελλήνιο Συνέδριο
με διεθνή συμμετοχή

ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Τόμος Α'

Επιμέλεια:
Αθανάσιος Τριλιανός, Ιγνάτιος Καράμηνας

- Κεντρικό Κτήριο Πανεπιστημίου Αθηνών (Αίθουσα Τελετών)
- Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών (Αμφιθέατρο ΑΥΛΑ)

ΑΘΗΝΑ, 26, 27, 28 Νοεμβρίου 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	15
Οργανωτική Επιτροπή	17
Επιστημονική Επιτροπή	18
Γραμματεία Συνεδρίου	20
Εναρκτήρια Προσφώνηση - Χαιρετισμός από τον Αντιπρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κ. Δημοσθένη Ασημακόπουλο	21
Εισαγωγή στην προβληματική του Συνεδρίου από τον Πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής του Συνεδρίου και Πρόεδρο του Π.Τ.Δ.Ε., Καθηγητή κ. Αθανάσιο Τριλιανό.....	24
Χαιρετισμός από τον Πρόεδρο του Κέντρου Έρευνας Επιστήμης και Εκπαίδευσης (Κ.Ε.ΕΠ.ΕΚ.), Ομότιμο Καθηγητή κ. Θεόδωρο Εξαρχάκο	27
Χαιρετισμός από τον Αντιπρόεδρο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και Πρόεδρο του Τμήματος ΕΤΕΤ, κ. Σωτήριο Γκλαβά	30
Χαιρετισμός από τον Πρόεδρο του Τμήματος Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου της Κύπρου, Καθηγητή κ. Κων/νο Χρήστου.....	33
Χαιρετισμός από την Πρόεδρο του ΜΔΔΕ, Καθηγήτρια κ. Άντα Κατσίκη-Γκίβαλου	36
Χαιρετισμός από τον Πρόεδρο της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδας, Καθηγητή του ΑΠΘ κ. Δημήτρη Χατζηδήμου.....	38
Χαιρετισμός από τον Πρόεδρο της Εταιρείας Ειδικής Παιδαγωγικής Ελλάδας, Καθηγητή κ. Εμμανουήλ Κολιάδη	40
Χαιρετισμός από το Γενικό Γραμματέα της ΔΟΕ, κ. Πολυζώη Μπαμπούρα.....	42
Χαιρετισμός από τον Πρόεδρο της ΠΟΕΔ, κ. Σοφοκλή Χαραλαμπίδη.....	44
Χαιρετισμός από τον Υφυπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, κ. Σπύρο Ταλιαδούρο.....	48
Κήρυξη των εργασιών του Συνεδρίου από τον Αντιπρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κ. Δημοσθένη Ασημακόπουλο	49

ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΑ ΟΜΙΛΙΑ

Παναγιώτης Ξωκέλλης, <i>Η εκπαίδευση στις σύγχρονες κοινωνίες: Προβλήματα, στοχεύσεις, προοπτικές</i>	49
---	----

ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ - ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ

Frank Andrews Stone, <i>Applying Educational Reconstruction in 21st Century Schools</i>	72
---	----

ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ

Αξίες και Σύγχρονο Σχολείο

Μαρία Τζάνη - Χρήστος Κεχαγιάς, <i>Φιλοσοφία και ρόλος της Αγωγής και Εκπαίδευσης στον 21ο αιώνα</i>	81
Μαρία Βασιλάκη, <i>Αξίες και σύγχρονο σχολείο</i>	90
Πηνελόπη Καζά, <i>Αξίες και σύγχρονο σχολείο: Παγκοσμιοποίηση και πολυπολιτισμικότητα στη σύγχρονη εκπαιδευτική διαδικασία – Μια απόπειρα φιλοσοφικής προσέγγισης</i>	97
Σίμος Παπαδόπουλος, <i>Αξίες και σύγχρονο σχολείο: Το Παιχνίδι του Ρόλου – Διαδικασία διαπραγμάτευσης της κοινωνικής πραγματικότητας</i>	104

Οργανωτικό Σχήμα Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες: Προγράμματα και Τεχνικές Αντιμετώπισης

Σταυρούλα Πολυχρονοπούλου, <i>Ενσωμάτωση φοιτητών με αισθητηριακά προβλήματα στο ελληνικό Πανεπιστήμιο</i>	111
Ιωάννης Σαλβαράς, <i>Η παραγωγή και χρήση διδακτικού υλικού για παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες (διαστάσεις, ειδική πείρα, εφαρμογή, επιτεύγματα)</i>	123
Ευαγγελία Χατζημικαήλ, <i>Παιδαγωγικά προγράμματα παρέμβασης σε μαθητές με δυσλεξία</i>	134
Δημήτρης Ζησιμόπουλος, <i>Η εφαρμογή των αποτελεσματικών διδακτικών ενεργειών από τους εκπαιδευτικούς των τμημάτων ένταξης</i>	143

Σχέση και Επικοινωνία Εκπαιδευτικού-Μαθητή

Σταμάτης Βούλγαρης - Ηλίας Μασσαγγούρας, <i>Το ψυχολογικό κλίμα της σχολικής τάξης στο δημοτικό σχολείο</i>	152
Στέλιος Γεωργίου - Αντρέας Δημητρίου - Παναγιώτης Σταυρινίδης, <i>Διατομικοί παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση μεντορικής σχέσης κατά την εφηβεία και επιδράσεις στα συναισθήματα και τις στάσεις των εφήβων</i>	164

Γιώργος Γρόλλιος, <i>Η γνώση παιδαγωγικού περιεχομένου και η σχέση εκπαιδευτικού-μαθητή</i>	172
Γεώργιος Τύπας - Μαρία Παπαχρήστου, <i>Η οργάνωση των διαπροσωπικών σχέσεων εκπαιδευτικού-μαθητή στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και οι επιδράσεις τους στη διδασκαλία-μάθηση: Ερευνητική και θεωρητική διάσταση</i>	180

Ο Μαθητής ως Πρόσωπο και Αυριανός Πολίτης στην Πολυπολιτισμική Κοινωνία

Ηρακλής Καλλέργης, <i>Οι γλωσσικές αποκλίσεις στην παιδική λογοτεχνία και ο συναφής παιδαγωγικός προβληματισμός</i>	187
Βασίλειος Πανταζής, <i>Διαπολιτισμική πληρότητα ως θέμα στην εκπαίδευση εκπαιδευτικών</i>	197
Ιφιγένεια Γεωργιάδου, <i>Ο χάρτης της μη τυπικής γλωσσικής εκπαίδευσης των ξενόγλωσσων ενηλίκων στην Ελλάδα</i>	206
Θεόδωρος Χριστοδούλου, <i>Ο μαθητής στην πολυπολιτισμική κοινωνία και η ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση</i>	215

Γνώση και Γλωσσικές Δεξιότητες στη Σύγχρονη Εποχή

Τασούλα Τσιλιμένη - Απόστολος Μαγουλιώτης, <i>Λογοτεχνία και διαθεματική προσέγγιση της γνώσης με αφορμή το βιβλίο «Άγγελος στο φλιτζάνι» της Τ. Τσιλιμένη</i>	223
Φώτιος Χρήστου, <i>Η συγγραφική-ενεργητική ανάγνωση της γλώσσας στα ολοήμερα σχολεία</i>	232
Δήμητρα Καυκά, <i>Ο θεσμικός εκπαιδευτικός λόγος για την ιστορική εκπαίδευση στον 21ο αιώνα</i>	237

Ψυχοκοινωνικά Προβλήματα - Προβλήματα Συμπεριφοράς

Ευαγγελία Γαλανάκη - Αβέρκιος Σιγάλας, <i>Πρόληψη και αντιμετώπιση της μοναξιάς του παιδιού και του εφήβου στο σχολικό πλαίσιο</i>	246
Βικτωρία Κατσιγιάννη - Γιώτα Ξανθάκου, <i>Ο ρόλος των συνομηλίκων σε φαινόμενα εκφοβισμού στο Δημοτικό Σχολείο</i>	255
Ιωάννης Δημάκος - Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης, <i>Πρόληψη της βίας με τη βελτίωση των σχέσεων γονέων, εκπαιδευτικών και μαθητών</i>	262

Φιλοσοφία και ρόλος της Αγωγής και Εκπαίδευσης στον 21ο αιώνα

Μαρία Τζάνη

Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Παν/μίου Αθηνών

Χρήστος Κεχαγιάς

Εκπαιδευτικός Π.Ε., Υπ. Δρ Παντείου Παν/μίου

Όταν αναφερόμαστε στη Φιλοσοφία της Παιδείας στον 21ο αιώνα, ουσιαστικά αναφερόμαστε σε αξίες, ιδέες και πρότυπα. Αναφερόμαστε επίσης στο ανθρωπολογικό χρεών και την οντολογία της γνώσης. Μιλάμε όμως και για όλα αυτά που ανθρωποποιούν και διασώζουν τον ανθρώπινο πολιτισμό. Έχω την εντύπωση όμως ότι κάπου αυτοεξαπατόμεθα με μια τέτοια αναφορά. Κι αυτό διότι στην πραγματικότητα βιώνουμε μια πλήρη κατάρρευση αξιών, μια απεμπόληση κάθε ανθρωποποιητικής συνθήκης, με αποτέλεσμα αυτή καθαυτή η έννοια άνθρωπος να βρίσκεται υπό κρίση και χρηματιστηριακή αποτίμηση, και επομένως κατά μείζονα λόγο και όλων αυτών που τον διαμορφώνουν.

Θα επιχειρήσω λοιπόν, τουλάχιστον, να θέσω κάποιους άξονες προβληματισμού: Τι θα μπορούσε να κάνει η Παιδεία και η Εκπαίδευση, ιδιαίτερα δε η Κοινωνιολογία της Παιδείας, που κατά κύριο λόγο ασχολείται με αυτό το ζήτημα, για να αναστείλουν αυτή την πορεία, και το σημαντικότερο, επί του πρακτέου, τι θα πρέπει να κάνει το σχολείο του 21ου αιώνα; Μήπως θα πρέπει να κάνει κάτι σαν αυτό που ακούσαμε πριν, όπου, κοντά στις μπανανίες της Λατινικής Αμερικής, είχαμε και παιδαγωγική μπανανία μονοσήμαντης δραστηριότητας; Διαφωνώντας με τον εισηγητή, κατανώ αυτούς που αρνήθηκαν τέτοιες παιδαγωγικές παρεμβάσεις. Ξαναγυρίζουμε στο ερώτημά μας: Είναι αυτά που θέλουμε; Είναι αυτά με τα οποία θα διατηρήσουμε τον άνθρωπο; Είναι αυτά με τα οποία θα συνεχίσουμε να παράγουμε ανθρώπους και όχι κλώνους ή ετεροκαθοριζόμενα και τηλεκαθοριζόμενα όντα; Αυτό είναι το βασικό μας ερώτημα.

Κι αν εμείς αποφασίσαμε να παράγουμε ανθρώπους, τότε πώς πρέπει να είναι το σχολείο σε όλες του τις βαθμίδες στον 21ο αιώνα;

Αν ο άνθρωπος είναι η αυτοσκοπούσα συνείδηση και παραγωγός του Λόγου,

μέτοχη ουσία της Φύσης, και, ως τέτοια, παραγωγός αισθητικής αντίληψης ζωής, που συνιστά το Ήθος, και επομένως Λόγος συν Αισθητική ίσον Αλήθεια και Δίκαιο, – δηλαδή το Ήθος το ανθρώπινο πρέπει να είναι και συμπαντικό, γιατί προσδιορίζεται από την υπέρτερη ουσία του ανθρώπου, τη Φύση. Αν λοιπόν είναι έτσι τα πράγματα, τότε θα πρέπει να μας απασχολήσει πώς πρέπει να είναι αυτό το σχολείο, για να μπορέσει να πραγματοποιήσει τη λειτουργία και το σκοπό του.

Πρέπει να πούμε κάποια πράγματα, πολύ απλά, που έχουν απαντηθεί από τη δεκαετία του 1970, μόνο που δεν είναι πολύ γνωστά στην Ελλάδα. Το σχολείο πρέπει ουσιαστικά να αποφασίσει να γίνει ένας φορέας ανθρωποποίησης, που σημαίνει ότι πρέπει να διατηρήσει τον ανθρωπιστικό του χαρακτήρα πλέρια, παράλληλα όμως, να κάνει τη λογική οικεία και δημοφιλή στον μελλοντικά πολιτικό άνθρωπο, γιατί αυτή είναι η προϋπόθεση, και ότι το σχολείο πρέπει να γίνει και πάλι θελκτικό στα παιδιά – γιατί δεν είναι, έτσι το κάναμε. Γιατί πρέπει τα παιδιά να αναπτύσσονται σε μια κοινωνία η οποία τα εκπαιδεύει μέσω ηλεκτρονικού συστήματος; Γιατί να είναι σε μια κοινωνία η οποία τα κάνει διακριτές κατηγορίες πολιτών, όχι τάξεων, αλλά ψυχοδιανοητικού πεδίου και επιπέδου; Γιατί να είναι, Αλλά αυτά δεν τα λένε στον κόσμο, ότι πολύ σύντομα τελειώνει το ζήτημα, ότι ήδη κλώνοι κυκλοφορούν πιλοτικά. Συνεχίζουμε να λέμε, π.χ., τι θα γίνει με την Πολυπολιτισμική Εκπαίδευση. Οι 28 πιλοτικές μονάδες του Ολοήμερου Σχολείου απέδειξαν μέσα σε ενάμιση χρόνο ότι δεν υπάρχει πρόβλημα. Η Ευρώπη αυτή τη στιγμή ξέρει ότι η βασική ασπίδα της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης και ο μοχλός ταυτόχρονα της λειτουργίας και του ξεπεράσματος όλων των προβλημάτων είναι η μέθοδος του Διαλόγου. Αυτό είναι που πρέπει να μας προβληματίσει πια.

Το σχολείο δεν κοινωνικοποιεί το παιδί. Το σχολείο δεν διδάσκει. Πρέπει να πούμε στους εκπαιδευτικούς και να πούμε και στον εαυτό μας ότι κανείς δεν μπορεί να διδάξει τίποτα ούτε στον εαυτό του. **Αυτό που μπορούμε να κάνουμε είναι –και πρέπει να το καταλάβουμε– να αντλήσουμε από το κάθε αναπτυσσόμενο παιδί ή τον κάθε άνθρωπο αυτά που φέρει ενδιάθετα ως δυνατότητα, να του δώσουμε τη δυνατότητα να τα καλλιεργήσει προκαλώντας το ενδιαφέρον του, γιατί μόνο τότε θα στραφεί με τη θέλησή του και θα έχει βιωματική πρόσβαση στη μάθηση, και δι' αυτού του τρόπου να του δώσουμε τη δυνατότητα να μαθαίνει και να κατανοεί.** Μόνο αυτό μπορούμε να κάνουμε, αλλά δυστυχώς λέμε άλλα πράγματα από αυτά που μπορούμε να κάνουμε.

Αυτό που μας εμποδίζει να έχουμε μια θέαση του πού πάνε τα πράγματα, εκτός από την απειλή του μέλλοντος αλλά και το σοκ του μέλλοντος, που πια δεν είναι και τόσο μέλλον, είναι ορισμένες βασικές **αβεβαιότητες**, που αντι-

μετωπίζουμε, πιστοποιούμενες και από συναδέλφους μας στο εξωτερικό, πολύ σημαντικούς διανοητές και επιστήμονες.

Πρώτα από όλα έχουμε την **αξιακή αβεβαιότητα**, όπου αντί του *χρεών* επιτρέπουμε το *laissez-faire*. Αυτό είναι μια ψευδαισθηση ελευθερίας γιατί όλα είναι μονοδιάστατα (*conditionné*), προαποφασισμένα και περιοριστικά. Υπάρχει η **βιολογική αβεβαιότητα**, η οποία εξικνείται από την παρέμβαση στο γενετικό κώδικα έως το σπάσιμο της διατροφικής αλυσίδας. Υπάρχει η **κοινωνικο-πολιτική αβεβαιότητα**, όπου πλέον οι κυβερνήσεις έγιναν διαχειριστές, τα έθνη έγιναν μορφώματα πολυπολιτισμικά, όπως τα λένε, ενώ δεν είναι έτσι, και οι άνθρωποι έμειναν μετέωροι χωρίς ρίζες πια, που όλο και πιο σταθερά αποκόβονται. Μέχρι και απειλή εκτοξεύτηκε πριν από 2 χρόνια επίσημα ότι *πολύ σύντομα τη δουλειά των κυβερνήσεων θα την κάνουν οι πολυεθνικές εταιρείες, από τον Ροκφέλερ*. Υπάρχει η *εικονική πραγματικότητα, που συνιστά μια εικονική πραγματικότητα από την εικονική μας πραγματικότητα, γιατί η εικονική πραγματικότητα από τη φυσική πραγματικότητα είναι ο κόσμος όπως τον αντιλαμβανόμαστε*.

Πάνω απ' όλα, όμως, εκείνο που έχει μεγάλη σημασία είναι η **πολιτισμική αβεβαιότητα**, γιατί αυτή συνδέεται με την Παιδεία. Αν ο προσδιορισμός των αξιών, η καθοδήγηση μέσω Παιδείας των ανθρώπινων κοινοτήτων, ο τρόπος αλληλεπίδρασης σε πλανητική κλίμακα των Εθνών, όπως και η διεύρυνση της ανθρώπινης συνείδησης από Οικοσυστημική σε Συμπαντική Συνείδηση, αποτελούν όρους-κλειδιά της ίδιας της επιβίωσής μας, τότε αυτό που πρέπει να μας προβληματίσει και να σταθούμε είναι κάτι το οποίο το σπρώχνουμε, γιατί είναι ακριβώς η ταμπακιέρα του συστήματος, η πολιτισμική αβεβαιότητα. Αυτή την οποία τα συστήματά μας, οι θεωρίες μας, μέχρι και η πιο φερέλπιδα θεωρία, η συστημική θεωρία, ουσιαστικά μας αποκρύπτουν και μας παραπληροφορούν και μας παραπλανούν, είτε γιατί δεν μπορούμε να κάνουμε υπέρβαση είτε γιατί όταν γνωρίζουμε, δεν θέλουμε ή δεν τολμούμε να πούμε την πάσα αλήθεια.

(Σε αυτό το σημείο, θα μιλήσει ο συνεργάτης μου, ο κύριος Χρήστος Κεχαγιάς, για ένα σχετικό ζήτημα, που το δούλεψε στο Εργαστήριο, και θα κλείσω προσωπικά με μια πρόταση για το διά ταύτα.)

Εισήγηση Χρήστου Κεχαγιά:

Πολιτισμική αβεβαιότητα εν άριστοφανικῷ ἰγδίῳ

Στην Παιδαγωγική επιστήμη, όπως και σε κάθε επιστήμη, η φιλοσοφική διερεύνηση προς επίλυσιν θεμελιωδών ζητημάτων, όταν δεν ατενίζει το όραμα της

αληθινής και ουσιαστικής εξύψωσης του όντος προσκρούει στην παλιά δοκιμασμένη εφαρμογή της «βασικής» διάκρισης ανάμεσα στη γνώση του «όντος» και σε εκείνη του «δέοντος». Η κανονιστική επιβαλλομένη γνώση εκείνου που «έπρεπε να είναι», ακόμη και όταν υποκαθίσταται από την πολιτική ορθότητα, που πρεσβεύει η λογική της κοινής προέλευσης από τη βάση του αμεταβλήτου «είναι» ή καλύτερα, του αενάου «γίγνεσθαι», προσκρούει σε επιστημονικούς συνδυαστικούς μυττωτούς εν άριστοφανικῶ ἰγδίῳ ηθικών εξελίξεων και ιστορικών σχετικισμών. Η κατασφράγιση με το λίθο των διαφόρων ηθικών, πάνω στο αιθέριο σώμα του συνόλου των ιδεωδών του πολιτισμού του ανθρώπου, εξαπέλυσε το ολέθριο και λυσσαλέο κύμα των μυστιπόλων «-ισμών», επιχέοντας μέλανα ύβριν στο ααγές αρχέγονο φάος της φιλότητας και του ἦθους. Ημφιεσμένοι με το μανδύα της φαλκιδευμένης πίστης και της υπακοής σε κάποια –αεί νεωτερίζουσα– μονοσήμαντη εξελικτική αρχή, οι γεννήτορες των «-ισμών», συνεχίζουν να χέουν από τον δίωτο αμφορέα του πολιτισμού, ζέοντα σκευάσματα ηθικών, στα δύσλυτα δεσμά της υπαγωγής του φύσει ελευθέρου όντος, στις κατά καιρούς πολιτικές, οικονομικές ή άλλες σκοπιμότητες, χάριν της δήθεν αναζήτησης μιας κάποιας ευδαιμονίας. Έτσι, στους κήπους της ιστορίας του πολιτισμού του ανθρώπου ευδοκιμούν λογής ιδιογενή φάρμακα θεραπείας κοινωνικο-πολιτικών νοσημάτων, άπαντα στην διάθεση της μεγάλης «πολυεθνικής», που παράγει αφειδώς προς χρήσιν, νέα, μοντέρνα, βελτιωμένα εκπαιδευτικά συστήματα.

Τότε, σαν ήρωας βγαλμένος από σαιξπηρικό δράμα, το υψηλό δένδρο της Παιδείας χρόνο με το χρόνο, απομακρύνει τα φύλλα του από το φως του ανθρωπισμού, καθώς εθίζεται στο να μην υπακούει στους φυσικούς νόμους του υπάρξειν, καθώς κατακαίεται ή ακρωτηριάζεται από τα λογής ιδεολογήματα, ενόσω άγεται και φέρεται από τους σκίνους των συμφερόντων οιασδήποτε αρχής, έως ότου εξοστρακισθεί από το φαντασιακό κάθε κοινωνικής δομής-μήτρας πολιτικών όντων και οι χυμώδεις ιδέες του μεταλλαχθούν σε φθηνά ξηρά προσανάμματα, εργαστηριακά υβρίδια-προεκλογικές εξαγγελίες άλλης μιας «νέας τάξης». Οι λογής εφήμερες ασφικτιώσες κοσμοθεωρίες ως δήθεν συστηματικοί στοχασμοί, απόπειρες να συγκροτηθεί ο γενετικός κώδικας της ιστορίας του ανθρωπίνου πολιτισμού, μετά την προηγηθείσα απαισιόδοξη διαπίστωση-προτύπωση ενός ζοφερού μέλλοντος, που καλούμαστε ως εκπαιδευτικοί να πορευθούμε, σαν σε ομιχλώδες μολυσμένο αφεγγές τοπίο, είναι οι ψεύτικοι θεοί που κληρονομήσαμε, μία χθών έρημος από φυτεμένα –ως επί το πολύ στείρα– ξόανα, που καλούμαστε να γνωρίσουμε ως θρησκευολόγοι της εκπαίδευσης και, αλίμονο, σε μερικά να προσκυνήσουμε.

Για τον νέο εκπαιδευτικό, που ορρωδεί αντιμέτωπος με το τέρας της προοπτικής ενός homo homini lupus και το κατανικά με τη δύναμη που του δίνει η όποια

γνώση αποκομίζει με τον ιδρώτα και τη μάχη που δίνει καθημερινά από τα πανεπιστημιακά έδρανα, μέχρι τον καθημερινό αγώνα της σχολικής τάξης, η κατανόηση και εν τέλει αποδοχή ενός συστήματος αξιών, ως νέκταρος της ερμηνείας του πολιτισμού, καταγράφεται ως πρόσκαιρο «εφηβικό» επίτευγμα, καθώς στον επόμενο σταθμό του οδυσσεικού του ταξιδιού τον περιμένει νέα πρόκληση: από το ένα στόμιο η Σκύλλα της επικρατούσης κοινωνικο-πολιτικής αοριστίας, της ανομίας, της κοινοτυπίας και της ολιγοφρένειας, να του εγχειρίσει αφειδώς αναλυτικά προγράμματα, βοηθήματα, εγχειρίδια διδασκαλίας... Από το άλλο στόμιο η Χάρυβδη, να τραβά άυτανδρο το πλοίο της ερμηνευτικής του φιλοδοξίας, καθιστώντας τις όμορες ιδεοπολιτικές θεωρίες –και τις προϊούσες από αυτές ιδεολογίες– άκρως ερεθιστικές, σχεδόν ερωτικά προκλητικές, αχόρταγες, χαίνοντα βάραθρα όπου ο παγιδευμένος εραστής της ιστορίας του πολιτισμού, ο εραστής της Παιδείας, αντικρύζοντας το μελλοντικό είδωλο, του φιλοδόξου προαγωγού της μητρομανούς ιστορίας «-ισμών» και «ηθικών» καταπίνεται, κατασπαράσσεται και ρουφιέται.

Ό, τι γνήσιο υπάρχει πάνω του, ό,τι αγωνίστηκε να ανακαλύψει με μόχθο και ιδρώτα πρέπει τάχιστα να κρυφθεί ή επιμελώς να διακοσμηθεί. Αυτή η προκύπτουσα αντινομία, αν και κραυγαλέα πλαστή και ερειδομένη στην ανασφάλεια που προκαλεί το κεκηνός της προσήκουσας κοινωνικής ζωής αφενός, της πολιτισμικής αβεβαιότητας αφετέρου, είναι αυτή που θα ποδηγετεί τα φιλοσοφικά του αυτονόητα, σε μια ατέρμονη διεκκυστίδα τεχνηέντως πλασμένη, για να του διαμορφώνει το ρυθμό της μέλλουσας ζωής του: Κοινωνικώς αποδεκτή –contra naturam– δράση ή διαρκής σύγκρουση με τον εαυτό του; Ανεπαίσθητος τα καβαφικά τείχη ορθώνονται μπροστά του και καθώς τρέφονται από το φόβο και το χρόνο του γιγαντώνονται και το μοναχικό αλλά συναρπαστικό ταξίδι της αρχής, ευτελίζεται σε μικρά, ταπεινά βήματα επιτόπου...

Στη νέα πραγματικότητα, η ιδεοπολιτική ταυτότητα του πολίτη και του εκπαιδευτικού παραδίδεται στην οικεία διεύθυνση ή ιδεολογία που εξαναγκάζεται να ανήκει. Ταυτόχρονα, η συλλογική ταυτότητα δεν βρίσκεται ως στοιχείο της παράδοσης, εν σχέσει προς την οποία, ανατροφοδοτώντας τα άτομα προς την ανα-διαμόρφωση της ιδιαιτερότητάς τους, λειτουργεί ως μία σταθερή και δυναμική αντικειμενικότητα. Τα αποτελούντα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας μετέχουν ίδια στη διαδικασία μορφώσεως βουλήσεως και μιας προσχεδιαζομένης «κοινής» ταυτότητας. Οι τυπικές προϋποθέσεις και οι διαδικασίες παραγωγής αυτών των νέων ταυτοτήτων υποκαθιστούν τον ουσιαστικό χαρακτήρα του περιεχομένου και αυτή η φενακισμένη κοινή δράση διαμορφώνει νέες ευτελισμένες ετικέτες μελών που μετέχουν ευχαρίστως, στην αγοραπωλησία του μορφωτικού είναι τους στο πολυεθνικό εκπαιδευτικό super market. Νέα εκπαιδευτικά banner-code, με ηλεγμένα ISO παρέχουν

έτσι... ίσες ευκαιρίες συμμετοχής σε νέες επικοινωνιακές διαδικασίες, αποσκοπώντας στην αναπαραγωγή και επιβίωση της νέας, υβριδικής συλλογικής ταυτότητας, με στόχο μια μορφή κοινωνικής υπερενσωμάτωσης (βλ. παγκοσμιοποίηση).

Εάν η δραστικά επιταθείσα ανάγκη, για κοινωνικό αναστοχασμό, με τη μορφή επιστημονικής συστηματοποίησης της γνωσιακής περιπλοκότητας είναι εις θέσιν να παράξει έναν νέο τύπο κοινωνίας, την επιστημονική κοινωνία, τούτο δεν θα πρέπει ψυχαναγκαστικά να διέλθει τις στενές απολήξεις μιας απολεπισμένης μετανεωτερικής κοινωνίας, ούτε να ολισθήσει λάθρα του φωτός του ανθρωπισμού από την κερκόπορτα που σηματοδοτεί τη μετάβαση από την κοινωνική πρόταξη της πολιτικής στην πρόταξη της οικονομίας (όπως δέχεται ο Luhmann). Εάν η επιστήμη μπορεί να διαδραματίσει το ρόλο ενός ηγετικού κοινωνικού υποσυστήματος, θα πρέπει να αναθυμηθεί τα δικά της αυτονόητα, ότι δηλαδή σύμφωνα με την ορθολογικότητα που τη διακρίνει, έχει θέσει στο πρόγραμμά της την αποδέσμευση από αυτο-υποστασιοποιήσεις και εαυτήν στην υπηρεσία του ανθρώπου και του αγώνα του για αναζήτηση της αλήθειας (εννοιολογική ταυτότητα της δικαιοσύνης). Πέραν οιασδήποτε προσπάθειας (συστημικής ή μη) υπαγωγής των επιμέρους τμημάτων στο όλον, σύμφωνα με την αριστοτελική θεωρία, ίσως θα πρέπει να γίνει, όσο είναι νωρίς, κατανοητό ότι δεν μπορούν πλέον να παράσχουν αξιόλογη βοήθεια οι θεωρητικές προσεγγίσεις προς την κατεύθυνση μιας ενοποιημένης θεωρίας εμβίων ή/και κοινωνικών συστημάτων, αφού η διέξοδος αυτή έχει ήδη εγκλωπωθεί από τους σχεδιαστές της νέας τάξης πραγμάτων. Ίσως το κλειδί της μοναδικής διεξόδου στο δρομολογούμενο «αυτονόητο» της αμετάκλητης μεταλλαγής του ανθρώπου και της κοινωνίας του, να παραμένει στο θεμελιώδες ερώτημα: «ποιούς όρους ή ποιές δυνατότητες προς δράση (π.χ. αναδυτική ικανότητα, αυτοαναφορά, αναστοχασμός κ.λπ.) θα είμαστε εις θέσιν τελικά να αξιοποιήσουμε μέσω της ανθρωπιστικής Παιδείας, που παραμένει μοναδική ελπίδα για τη ζωή;»

Καθηγήτρια Μαρία Τζάνη (συνέχεια):

(...) Επομένως, πρέπει να ξαναπροβληματιστούμε πάνω σε ένα θεωρητικό πλαίσιο, με το οποίο θα ατενίζουμε τα πράγματα, για να μας βοηθήσει σε μια στρατηγική, λαμβάνοντας υπόψη μας ότι πρέπει να πούμε δυο αλήθειες στους εαυτούς μας και στην παγκόσμια κοινωνία. Το αυθεντικό προπατορικό αμάρτημα –η πρώτη αλήθεια– είναι η αποκοπή του ανθρώπου από τη Φύση και το Δίκαιο, που επιτάσσει η μεγάλη Συμπαντική Ανάγκη, η φενάκιση, δηλαδή, κάθε ανθρωπο-ποιητικού αληθούς και

δίκαιου περιεχομένου των συνειδήσεων σε μια τεχνητή ετερόνομη συνείδηση, που επιτρέπει την ψυχοπολιτική διαχείριση του Όντος μέσω δομικών υπαρξιακών ανασφαλειών, των οποίων το βασικό εργαλείο είναι ο φόβος του φόβου!

Η δεύτερη αλήθεια έγκειται στην ενατένιση των αβεβαιοτήτων του μέλλοντος. Αυτή η ενατένιση διεγείρει μια θεμελιώδη προβληματική, όσον αφορά στο πώς θα πρέπει να είναι η παιδεία του μέλλοντος, ώστε να μπορέσει να εξασφαλίσει για την ανθρώπινη κοινωνία ένα «βιώσιμο μέλλον».

- Αξιακή αβεβαιότητα (η λογική του *laissez-faire* εναντίον του *χρεών*)
- Βιολογική αβεβαιότητα της διατροφικής αλυσίδας
- Κοινωνικο-πολιτική αβεβαιότητα
- Πολιτισμική αβεβαιότητα
- Εικονική «πραγματικότητα»

Ο προσδιορισμός των αξιών, η καθοδήγηση, μέσω Παιδείας, των ανθρώπινων κοινοτήτων, ο τρόπος αλληλεπίδρασης σε πλανητική κλίμακα των εθνών, όπως και η διεύρυνση της ανθρώπινης συνείδησης από οικοσυστηματική σε συμπαντική, αποτελούν όρους-κλειδιά της ίδιας της επιβίωσής μας.

Βασικοί άξονες της προβληματικής μας:

- Κατάρρευση της κλασικής παιδείας
- Η κατάρρευση του οικοσυστήματος της γης οδηγεί σε αναγκαστική αποδημία σε άλλους πλανήτες
- Το ενδεχόμενο ζωής στο σύμπαν και η κατάρρευση των παραδοσιακών θρησκειών – Ποια θρησκεία;
- Γνώση του επιλέγειν και επιχειρείν

Πάνω τώρα στο πεδίο της εκπαίδευσης θέλω να τελειώσω θέτοντας κάποια απλά ερωτήματα: Θα υπάρχει το ίδιο περιβάλλον στο σχολείο του 21ου αιώνα; Τα ωρολόγια προγράμματα και τα *curricula* θα είναι τα ίδια; Οι μέθοδοι διδασκαλίας, οι τόσο καταγγελλόμενες και αποδεδειγμένα ανασφαλείς και ατελέσφορες, μετά την έρευνα στον εγκέφαλο, θα παραμείνουν οι ίδιες; Ο ρόλος του δασκάλου θα είναι ο ίδιος; Η σχέση του ανθρώπου με το σχολείο, του αναπτυσσόμενου παιδιού και του ενήλικα, γιατί μιλάμε για την κοινωνία της γνώσης για μια διαρκή εκπαίδευση, θα είναι ίδια, δηλαδή το κοινωνικό περιβάλλον και το σχολείο θα έχουν τη σημερινή σχέση και στόχευση;

Όλα αυτά τα οποία θα μπορούσαν να μας απασχολήσουν (και ενδεχομένως να χρειαζόμαστε άλλο συνέδριο να συζητήσουμε για εκείνα), είναι αυτά που πιστεύω ότι πρέπει να απασχολήσουν τη διεθνή εκπαιδευτική κοινότητα.

Όσον αφορά στη Φιλοσοφία, επειδή η μόνη μας καταφυγή είναι η ανθρωπι-

στική Παιδεία, που καθοδηγούμενη από το Λόγο συντελεί στην ανάδειξη της συμπαντικής συνείδησης, η οποία σύγκεται και φωτίζεται από το σύστημα αξιών του Σύμπαντος (Συμπαντικό Ήθος), το πρώτιστο ερώτημα που πρέπει να μας απαντηθεί, είναι: «Ποια η Φιλοσοφία και ο ρόλος της θεσμισμένης Παιδείας στον 21ο αιώνα». Το σχολείο πρέπει να κρατήσει τον ανθρωπιστικό του χαρακτήρα πάση θυσία, με διεύρυνση της οικοσυστημικής σε συμπαντική συνείδηση. Σκοπός του, το να καθιστά δημοφιλή και οικεία τη λογική, εφόσον θα διαμορφώνει πολιτικούς ανθρώπους, με συμπαντική ευθύνη.

Η μεγάλη πρόκληση των καιρών μας είναι το να αποφασίσουμε, σε επίπεδο πολιτικής επιλογής και πλανητικού σχεδιασμού, την τροποποίηση της σκέψης, ιδίως των νέων ανθρώπων, κατά τέτοιον τρόπο, ώστε διατηρώντας τις ανθρωπίνες και ανθρωποποιητικές διαχρονικές αξίες –κατάκτηση της ανθρωπότητας–, να μπορούν παράλληλα να αντιμετωπίζουν την ταχύτητα των αλλαγών, τη μη προβλεψιμότητα και την πολυπλοκότητα της επερχόμενης διαπλανητικής εποχής.

Τροποποιητικό «όχημα» αποτελεί το ελληνικό αξιακό σύστημα – συμπαντική παρακαταθήκη και ταυτόχρονα ικανότητα προσαρμογής και ετοιμότητας αντιμετώπισης καταστάσεων εκτάκτων και πολυπλόκων.

Βιβλιογραφία

Αισχύλου, *Προμηθεύς Δεσμώτης*.

Αριστοτέλους, *Ηθικά Νικομάχεια*.

Caine, R. & Caine, G. (1994), *Making Connections: Teaching and the Human Brain*, Addison-Wesley, Menlo Park, California.

Caine, R.N. & Caine, G. (1998), Building a bridge between the neurosciences and education: Cautions and possibilities. National Association of Secondary School Principals, *NASSP Bulletin*, 82, pp. 1-9.

Γεωργουσόπουλος, Κ. (2001), Η Ιστορία ως αράχνη, εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, 12-02-01, Κωδ. άρθρου: Α16967Ρ031.

Gazzaniga, M.S. (1996), *Ο νους της φύσης: Οι βιολογικές ρίζες της σκέψης, των συναισθημάτων, της σεξουαλικότητας, της γλώσσας και της νοημοσύνης* (μετ. Βίβιαν Κουσουλάκου), Σύναγμα, Αθήνα.

Geertz, C. (1973), *Η Ερμηνεία των πολιτισμών*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2003.

Jensen, E. (1998), *Teaching with the brain in mind*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

- Κολιάδης, Ε.Α. (2002), *Γνωστική ψυχολογία, γνωστική νευροεπιστήμη και εκπαιδευτική πράξη*, Δ' τόμος, Αθήνα.
- Morris, Ian (1992), *Death-Ritual and Social Structure in Classical Antiquity*, Cambridge University Press.
- Sahlins, M. (1981), *Historical Metaphors and Mythical Realities*, Ann Arbor.
- Τζάνη, Μ. (2003), *Κοινωνιολογία Παιδείας*, Γρηγόρης, Αθήνα.
- Τζάνη, Μ. (1998), *Το Ιδεολογικό Μήνυμα του Ελληνισμού στην Αγωγή του Ανθρώπου*, Γρηγόρης, Αθήνα.
- Weber, M. (1993), *Η μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών* (μετ. Μ. Κυπραίος), Παπαζήσης, Αθήνα.
- Wilke, H. (1996), *Εισαγωγή στη Συστημική θεωρία*, Κριτική, Αθήνα.

Summary

When confronted with the uncertainties of the future, we seek to determine the attributes of an educational system that will ensure the survival of human society.

The consequences of recent results in biosocial environment research on the formation of examples and values of the coming era.

Key issues for our survival as a species are the shaping of values, the guidance of human communities through education, the interaction of nations on a global scale, and the evolution of the ecosystem into a universal way of thinking.

The great challenge of our times is to make a conscious political choice and apply on a global level an effort to shape a new way of thought and instill it in the younger generations.

A way that, without dismissing or discarding old-established human and humanistic values, will allow them to face successfully the coming era of rapid and unpredictable change and complex global interconnectedness.